

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 4

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 1084 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 30-aprelda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati

Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri

Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari

Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati

Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori

Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori

Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori

Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor

Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Musyeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori

Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi

Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti

Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari

Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Organizational Behavior and Leadership.....	12
Ibrokhim Gulomov	
Baliqchilikda klasterlarni tashkil etishning nazariy asoslari.....	20
Olim Murtazayev, Muysinov Olim Bekturmatovich	
Оценка состояния привлечения инвестиций в сферу туризма Узбекистана и механизмы управления	26
Арзиматов Бобирмирзо Зокирджон угли	
Biologik aktivlar buxgalteriya hisobni milliy va xalqaro standartlarga muvofiq takomillashtirish masalalari ...	29
Axmadaliyeva Zebo Abduxalimovna	
Aholi yashash joylarida yong'in risklarini bartaraf etish xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari	34
Aziz Zikriyoev	
O'zbekistonda ilmiy darajali kadrlar tayyorlash tizimi boshqaruvining tashkiliy tuzilmasi va vazifalari.....	42
Beknaeva Shaxnoza Vladimirovna	
Mintaqaviy turizmning iqtisodiyot rivojlanishiga ta'siri (O'zbekiston turistik xizmatlar bozori misolida).....	47
D. B. O'roqova	
Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ko'paytirishning asosiy yo'llari.....	52
Ibrohimov Boburmirzo Baxtiyor o'g'li, Sayfiddinov Sarvarbek Anvarbek o'g'li	
Sanoat korxonalarining aksiyalar bozoridagi faoliyati tahlili: muammolar va yechimlar	57
Igitov Jurabek Kuzibekovich	
Qurilishda modernizatsiya va diversifikatsiya qilish asosida yangi ishlab chiqarish quvvatlarini oshirish	65
Islamov Ozodjon	
Sanoat korxonalari innovatsion salohiyatini oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish yo'llari.....	69
J. K. Boymurodov	
Mamlakatda yashil iqtisodiyotni rivojlantirish yo'nalishlari	74
Kadixodjayeva Nilufar Raxmatullayevna	
BlokchEYn texnologiyalari yordamida raqamli iqtisodiyotni o'zgartirish	79
Karabayev Rustam Zafarovich, Saitkamolov Muxammadxo'ja Sobirxo'ja o'g'li	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida zamonaviy mehnat bozorining rivojlanishi	86
Layli Mirzayeva	
Xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishda investitsion resurslardan samarali foydalanish mexanizmlari.....	90
Luiza Komilovna Xaydarova	
Umumta'lim muassasalari sonining ekonometrik tahlilini pedagogik metodlar yordamida amalga oshirish....	95
Ravshanova Muhayyo Maxmanazarovna	
O'zbekiston tarixiy shaharlarida turistik faoliyati shakllanishi va ularni boshqarishning nazariy asoslari.....	100
Meliqulov G'ayrat Abdug'afrovich	
Iqtisodiy rivojlanish va ilmiy tadqiqot rivojlanishining havo ifloslanish darajasiga ta'siri	107
Murodullayev Kamoliddin Sherzod o'g'li, Sadibekova Bibisora Djapparovna, Turdiqulov Farrux Ravshanjon o'g'li	
Hududlarni rivojlantirish va "yashil iqtisodiyot"ni shakllantirishning ekologik muammolari.....	112
Maxkamov Saidafzal Saidkamol o'g'li, Yigitaliyeva Dilnavo Mansurjon qizi	
Ekoturizm obyektining tasniflanishi va alohida xususiyatlari	118
Qodirov Azizjon Anvarovich	
Mamlakatimiz oliy ta'lim tizimida sifat menejmentidan foydalanishning konseptual asoslari	123
Saidqulova Firusa Farmonovna	
Bo'lajak iqtisodchilarning kasbiy kompetensiyalari.....	127
Shukurova Marifat Xodjiakbar qizi	
Ta'limning bosqichlari va ularning inson kapitalini shakllantirishdagi ahamiyati	131
To'rayeva Hurriyat To'yqulovna	

Hududlarda to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb etish dasturini amalga oshirishda marketingni rivojlantirish yo'llari.....	138
Xamidov O. X., Tojiyeva A. F.	
Investitsiyalar marketingining strategik aspektlari.....	145
Xodjamberdiyeva Dilnoza Bahtiyorovna	
Xorijiy investitsiyalarni jalb etishda investitsion muhit jozibadorligini oshirishga nazariy qarashlar	151
A. Bektemirov, A. A. Abdurahmonov	
Qishloq xo'jaligi raqobatbardoshligini oshirishning ilg'or xorij tajribasi.....	156
Abdulloev Asliddin Junaydullayevich, Ochilov Narzullo Fayzulloyevich	
Sanoat ishlab chiqarish tizimining investitsion xususiyatlari.....	161
Yodgorova Xalima To'liqinovna	
Turizm sohasi uchun yuqori malakali kadrlarni tayyorlashda davlat va xususiy sherikchilikning o'zaro bog'liqligi tahlili.....	167
Raxmatov Adxam Itolmasovich	
Mamlakatimizda turizm tashkilotlari faoliyatini qo'llab-quvvatlash maqsadida marketing instrumentlari orqali samarali tizim yaratish.....	171
Suyunova Kamilla Baxromovna	
Qishloq xo'jaligida agrokimyo xizmatlar ko'rsatishning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari.....	175
Tabayev Azamat Zaripbayevich	
Yashil iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilishni faollashtirish muammolari.....	180
Xomitov K. Z., Masharipova S. R.	
Considerations on the Problem of Illegal Migration and Human Trafficking	185
Azamatova Gulmira Bayirbekovna, Otarbayeva Guljan Kobeyevna	
Sustainable Development and Environmental Economics in Uzbekistan: A Focus on Carbon Pricing and Renewable Energy	188
Muhammadiyev Po'latjon Ilhomjon o'g'li, Urganbayeva Dilnoza Toxtasinovna	
The use of Digital Technologies in the Provision Of Utilities to the Population	194
Mamanazarov Oybek Shomurodovich, Inoyatova Durdona Shoxaydarovna, Alijonov Jamshid Alijon o'g'li	
The Current State of the Digital Economy in the Agrarian Sphere: Problems and Solutions	198
Babadjanov Abdirashid Musayevich	
Behavioral Theory of the Firm.....	203
Egamberdieva Oydin Abror qizi	
The Role of Information Technologies in Increasing the Capitalization of Commercial Banks	209
Egamova Makhfurat Esanovna	
Финансовые риски в исламском финансировании для внедрения в Республики Узбекистан	213
Абдуллоев Фуркат Олимджонович	
Совершенствование методологии экспертизы инвестиционных проектов	218
Бекимбетова Гулнора Маратовна	
Методические подходы к формированию механизмов стратегического управления развитием химической отрасли.....	225
Бибутова Шахло Саъдуллаевна	
Меры по снижению доли теневой экономики в стране.....	230
Махмудова Юлдузхон Бахромжон кизи, Сафаров Гиёсиддин Абдуллаевич ўғли	
Формирование национальной инновационной системы – одна из приоритетных задач повышения конкурентоспособности Республики Узбекистан	234
Н. М. Махмудов, А. А. Алиев, З. А. Мирзоев	
Мониторинг и анализ современного состояния и развития промышленности в Узбекистане.....	239
Назарова Раъно Рустамовна, Исмоилова Малика Дилшодовна	
Цифровая платформа как инструмент трансформации бизнес-процессов.....	245
Раупов Жамшид Рашидович	
Роль применения ключевых показателей эффективности труда на предприятиях.....	251
Рахматуллаева Шахноза Хамидовна	

Влияние цифровой трансформации на инвестиционную привлекательность Узбекистана.....	257
Саиткамоллов Мухаммадхожа Сабирходжа угли, Маркабаева Жансая Айбек кызы	
Организация и координация методической помощи при управлении педагогическими кадрами	263
Хакимова Майя Юрьевна	
Интеграция узбекистана в мировое экономическое содружество путем унификации бухгалтерского учета на основе МСФО	268
Зарипова Саёхат Зафаровна	
Tijorat banklari tomonidan investitsiya loyihalarini moliyalashni rivojlantirish imkoniyatlari.....	273
Abduqodirova Ozoda Anvarjon qizi	
Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarga ajratilgan kreditlarning joriy tahlili.....	278
Abdusalomov Jaxongir O'ktam o'g'li	
Globallashtirish sharoitida mamlakatimizda sug'urta bozorini raqamlashtirishning ahamiyati	284
Anvarova Z.	
The Role of Parents and Teachers in Promoting a Healthy Lifestyle in Children	288
Axtamov Djamshed Baxromovich	
A Study of the Importance of Green Economy in Uzbekistan Sustainable Economic Development and its Measurement Indicators in Relation to Environment	293
Ataniyazova Maksuda Baltayevna, Tairova Zarnigor Mammad qizi	
Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot tuzishning zarurligi.....	298
Avazov Ilxom Ravshanovich	
Foydani soliqqa tortish obyekti sifatidagi iqtisodiy tarkibi.....	303
Axrоров Zarif Oripovich	
Surxondaryo viloyatida aholining uy-joy bilan ta'minlanganlik darajasini tahlili.....	311
Ibragimov Qobil To'xtamishovich	
Review of Methodological Approaches to Enterprises Financial Condition Analysis.....	316
Ismailova Maxbuba Mirxalilovna	
Innovatsion rivojlanish sharoitida xizmat ko'rsatish sohasini tasniflanishining nazariy va ilmiy asoslari.....	321
Masharipova Manzura Alimbayevna	
Korxonalarda benchmarking strategiyalarini qo'llashning ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlari.....	327
Narziyeva Dilafuruz Muxtorovna	
Davlat budjetining soliqsiz daromadlari shakllanishini takomillashtirish yo'llari.....	332
O'ktamova Nargiza Narzulla qizi	
Mamlakatimizda sanoat ishlab chiqarishi korxonalarining rivojlanish holati tahlili.....	336
Olimov Maqsudjon Komiljon o'g'li	
Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotni moliyaviy hisobotning xalqaro standartlar talablari asosida tuzish.	341
Pardayeva Zulfizar Alimovna	
Raqamlashtirish sharoitida qo'shma korxonasi faoliyatining tahlili.....	345
Rashidov Jamshid Xamidovich	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishida oilaviy tadbirkorlikning o'rni.....	350
Raximov Baxromjon Ibroximovich, Saloxiddinov Zuxriddin Nuriddin o'g'li	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatishning ilmiy asoslari.....	354
Suyunov Asror Baxtiyorovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida telekommunikatsiya sohasini rivojlantirish ilmiy asoslari.....	358
Toshmatov Salohiddin Zayniddinovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalarni joriy etishning huquqiy masalalari	362
Turg'unov Saloxiddin Jamol o'g'li, Mirzayeva Mohidil Vohidovna	
Zamonaviy sharoitlarda korxonalarining moliyaviy baqarorligini yaxshilash masalalari	368
Usmanova Guljahan Ulug'bek qizi	
Franshizalarni jalb qilishda davlat boshqaruvi tizimida marketing tadqiqotlarining ahamiyati	373
Xodjayev Anvar Rasulovich	
Transport Decarbonization Strategy	379
Yarashova Vasila Kamalovna, Muradov Bekzod Xidirnazar ugli	

Temir yo'l transportida ishlab chiqarish faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirish	384
Yermatova Dilnoza Axmadjonovna	
Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari	389
Yuldashev Xusniddin Abdullayevich	
Issiqlik ta'minoti xizmatlarini ko'rsatish samaradorligi va sifatini baholash ko'rsatkichlari tizimi	392
Abdulaziz Abdumo'minovich Matro'ziyev	
Issiqlik ta'minoti xizmatlari sifatiga ta'sir etuvchi omillar va ularni baholash	396
Abdulaziz Abdumo'minovich Matro'ziyev	
Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga soliq solishni takomillashtirish.....	401
Abdullayev Zafarjon Alijonovich, Zaydullayev Abduhabib Boliqul o'g'li	
Sug'urta tashkilotlarida hisob siyosatini ishlab chiqishning ahamiyati.....	406
Abduraimova Maftunaxon Axmatovna	
Bank risklarini boshqarishning xalqaro tajribalari.....	411
Abdurasulov Jaxongir Abduvaliyevich	
Tadbirkorlik subyektlari ijtimoiy ma'sulligini ta'minlash mexanizmining amal qilish darajasi.....	418
Bayisbayev Javlon Nurlanovich	
Qishloq aholisining qishloq xo'jaligida bilim va innovatsiyalarni o'zlashtirishiga ta'sir etuvchi omillarni iqtisodiy baholash (Samarqand viloyati misolida).....	423
Bozorova Lobar Nuralevna	
Направления совершенствования инновационных стратегий в деятельности промышленных предприятий	429
Дониерова Зухрабону Алишер кизи	
Mol-mulk solig'ining korxonalar faoliyatiga ta'siri.....	434
Qudiyarov Kishibay Ramatullayevich	
Banklar reytingini aniqlash va barqarorligini ta'minlashning ustuvor yo'nalishlari.....	440
Maxmudov Omon Tuxtayevich	
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida tijorat banklarining aktiv va passiv operatsiyalarini innovatsion usullar orqali boshqarishni takomillashtirish	444
Mo'minova Ma'suda Baxtiyarovna	
Auditorlik tekshiruvini dasturiy ta'minot asosida tashkil etish: muammo va yechimlar.....	449
Nazarova Kamola Sattoral qizi	
Ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirishning davlat tomonidan tartibga solish konsepsiyasi.....	455
Normurodov Xusan Eshmaxmatovich	
O'zbekiston Respublikasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ahamiyati hamda uni rivojlantirish istiqbollari	462
Nurullayeva Shaxnoza, Saydullayeva Saodat	
Tijorat banklari inson kapitali samaradorligini baholashda KPI ko'rsatkichlaridan foydalanish mexanizmlari.....	469
Turaeva Mastura Kurbanovna	
Сущность и особенности инвестиционно-строительного процесса	473
А. Бектемиров, Б.М.Абдувалиев	
Tijorat banklarida muammoli kreditlarni boshqarishning dolzarb masalalari.....	480
Saidov Hayotjon Raxmatulloyevich	
Tijorat banklarida kredit operatsiyalari hisobini takomillashtirish.....	484
Sa'dullayeva Asaxon Muzaffarovna	
Ko'p tarmoqli fermer xo'jaliklarining raqobatbardoshlikni baholash usullari	487
Abdulloyev Asliddin Junaydullayevich, Teshayev Mirolim Djumayevich	
Tadbirkorlik subyektlarida soliq yukini optimallashtirish mexanizmi.....	492
To'xsanov Qudratillo Nozimovich	
Davlat sektorida ichki audit tadbirlarini umumiy rejalashtirish	497
Xamidova Z. U.	

Aholi moliyaviy savodxonligini oshirish va uning ahamiyati.....	503
Xudayarova Xurshida Abdunazarovna	
Kambag'allikni qisqartirishning xorijiy mamlakatlar tajribasi.....	507
Xudoyberdiyev Jamshid Juraboy o'g'li	
Oliy ta'lim muassasalarida buxgalteriya hisobi va ichki auditni takomillashtirish.....	513
Shaymatova Nargiza Ashurovna	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida sug'urta xizmatlari.....	518
Shodmonova Odina G'ofur qizi	
Fuqarolar davlat pensiya ta'minoti tizimining amaldagi holati tahlili.....	522
Sholdarov Dilshod Azimiddin o'g'li	
Aholiga bank xizmatlari ko'rsatishning ijtimoiy ahamiyati.....	527
Eldor Uskanov	
Innovatsion boshqaruvning ilg'or xorijiy tajribalari	532
Yusupova Jamila Karamatdinovna	
Neft-gaz korxonalari moliyaviy-iqtisodiy faoliyati natijalari tahlili ("O'ZBEKNEFTGAZ" AJ misolida)	536
Umurzoqov Jamoliddin Sherbekovich	
Korxonalarda savdo marketing faoliyati samaradorligini baholash.....	543
Sobirov Azizbek Avzbekovich	
Moliyaviy firibgarliklarga qarshi kurashishda raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari.....	550
Gadaev Ismat Yadgarovich	
Hududlarda islom iqtisodiyoti tamoyillari asosida amalga oshirilgan investitsion loyihalar: to'siqlar va yechimlar	553
Irgasheva Gulbahor Sodiqovna	
O'zbekistonda investitsiyalardan samarali foydalanish asosida oziq-ovqat sanoati samaradorligini oshirish yo'llari.....	556
Kobilova Nasiba Xurramovna	
Foreign Economic Relations as a Factor of Effective Functioning of the Economy	563
Bakhodurova Sulkhiya Azizkhodjaevna, Li Marina Rudolfova, Mukhtarova Donata Ravshanbekovna, Romashkin Roman Anatolyevich	
Modern Approaches to the Organization and Development of the Consumer Services Market.....	568
Musyeva Shoira Azimovna	
Ishlab chiqarish siklini qisqartirishning iqtisodiy samaradorligi.....	572
Odina Nabiyevena Tuychiyeva, Nazarova Latofat Toirjon qizi	
Asalarichilik mahsulotlari bozorida marketing strategiyasini amalga oshirish.....	577
Rashidova Xadicha Tursunalievna	
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida bank faoliyatini iqtisodiy-matematik modelashtirish yo'llari	583
Raxmanov Mexridin Sindarovich	
Korporativ boshqaruv amaliyoti bo'yicha hisobot tuzish bo'yicha xorijiy tajriba.....	588
Tashmatov Rustam Xusanovich	
Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari	594
Yuldashev Xusniddin Abdullayevich	
Iqtisodiyotda turizm o'rnini statistik baholash uslubiyoti.....	597
Zilola Jumanova	
Финансовые риски в исламском финансировании для внедрения в Республики Узбекистан	604
Абдуллоев Фуркат Олимджонович	
Блокчейн-технология и информационная безопасность в цифровой экономике Узбекистана.....	609
Кадиров Алишер Исмаилович	
Цифровая платформа как инструмент трансформации бизнес-процессов	613
Раупов Жамшид Рашидович	
O'zbekistonda zamonaviy kabel va sim mahsulotlari ishlab chiqaruvchi korxonalar faoliyatiga nazar.....	619
Rashidova Odina Olimjon qizi	

Современные тенденции развития валютных отношений в Узбекистане	624
Камалов Камоладдин Кахрамонович	
Sug'urta sohasining O'zbekiston iqtisodiyotidagi o'rni	628
Sharobiddinov Akramjon Goyibbayevich	
Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning xorij tajribasi va undan O'zbekistonda foydalanish yo'nalishlari	632
Fayziyeva Aziza Azamat qizi	
Modeling the Stackelberg strategy in a linear model (linear city) Hotteling.....	637
Musayeva Shaira Azimovna, Usmonova Dilfuza Ilkhomovna	
Mulkning kapitallashuvi darajasini iqtisodiy jihatdan amalga oshirish samaradorligini baholash uslublari.....	646
Norboyev Odil Abrayevich	
Tijorat banklarining kredit portfelini amaliy holati va ekonometrik tahlillari: atb "Aloqabank" misolida.....	651
Norov Akmal Ruzimamatovich, Norova Nozima Nabiyeвна	
O'zbekistonda "yashil iqtisodiyot" muhitida kreditlash va moliyalashtirish imkoniyatlari	656
Taxir Urkinbayev	
Budjet tashkilotlarida ichki nazorat tizimini tashkil qilishning xususiyatlari.....	660
Abduraxmanov Ramazon Abdullayevich	
Chinese Commercial Banks Experience in Asset Diversification	665
Uktamova Nozima Narzulla kizi	
Sanoat taraqqiyotida ishlab chiqarish korxonalarini ustuvor rivojlantirish istiqbollari.....	669
Yadgarov Akram Akbarovich	
Анализ деятельности коммерческих банков Узбекистана по кредитованию физических лиц.....	675
Базарова Нигора Равшановна	
Mahalliy va xorijiy investitsiyalarni jalb etishning innovatsion jarayonlarga ta'sirini baholash.....	686
Bobobekov Ergash Abdumalikovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalarning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari	691
Kuziyeva Nargiza Ramazanovna, Xusanov Faxriddin Jamoliddin o'g'li	
Tashqi mehnat migratsiyasi.....	696
O. N. Djurayev	
Raqamli iqtisodiyotda sanoat tarmog'ining davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishini baholash	701
Otaboyeva Dildora	
Nobank kredit tashkilotlarining moliyaviy xizmatlari sifatini oshirishning xorijiy mamlakatlar tajribasi	707
Raimov Xurshid Muxtorovich	
Tijorat banklarida moliyaviy injiniringni qo'llash istiqbollari	713
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich	
O'zbekiston Respublikasi moliya bozorida tijorat banklari faoliyati: muammo va yechimlar	718
Toymuxamedov Ibroxim Rixsiboevich, Jumaev Islombek Akram o'g'li	
Agrar ta'lim tizimida boshqaruv samaradorligini oshirish yo'llari	725
Boltayev Nurali Shiramatovich, Beglayev Uchqun Xurramovich, Abdiyev Izzat Risqiboyevich	
O'zini o'zi band qilgan shaxslardan olinadigan soliqlarni takomillashtirish orqali yashirin iqtisodiyotni jilovlash masalalari	733
Davranov Iskandar Jumayevich	
Iqtisodiy konsentratsiyalarni tartibga solish va nazorat qilishni takomillashtirish.....	740
Luqmanov Sharifxon A'zam o'g'li	
Role of Private and Public Kindergartens in Early Childhood Development.....	746
Makhmudova Munisakhon Abbos qizi	
"Yashil" enegriya quvvatlarini barpo etish iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash asosi sifatida.....	751
Muminova Elnoraxon Abduraimovna, Umarova Dilnoza Oybek qizi	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarda CVP-tahlilni tashkil etishning muammoli jihatlari	756
Qlichev Baxtiyor Pardayevich	
Korxonada likvidlik riskini minimallashtirish orqali uning moliyaviy barqarorligini saqlab qolish	761
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	

Развитие международных торгово-экономических связей Республики Узбекистан	768
Ким Татьяна Валерьевна, Гофуржонova Шахрибону Бахромжон кизи	
Kapital qurilishni boshqarish samaradorligini oshirishning dolzarb masalalari	776
A. Bektemirov, M. U. Sarimsoqov	
O'zbekiston mehnat bozorida yoshlarning ish bilan bandlik darajasini oshirish.....	782
Mambetjanov Qahramon Qurbandurdiyevich, Bahromov Shahzod Fazliddinovich	
Роль имиджа в улучшении инвестиционной привлекательности высших учебных заведений.....	789
Жанзаков Бекзот, Жонузоков Мирзабек	
Innovatsion kichik tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash bo'yicha xorij tajribasi va uni mamlakat iqtisodiyotida qo'llash imkoniyati.....	797
Toshaliyeva Saodat Toxirovna, Eshqulova Dilorom Abduravupovna	
Перспективы развития банковского сектора в Узбекистане для иностранных туристов	804
Муминов Шахзод Низомиддинович, Каримова Азиза Махомадризовна	
Innovatsion faoliyat moliyaviy modellari va mexanizmlarini rivojlantirishning konseptual asoslari	808
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
Qishloq xo'jaligi tarmoqlarini innovatsion rivojlantirish bo'yicha xorijiy tajribalar va ulardan respublikamizda samarali foydalanish yo'llari	816
Ishniyazov Baxrom Normamatovich	
Turistik xizmatlarining o'ziga xos xususiyatlari va marketing tadqiqotlari.....	821
Berdikulova Iroda Rayimqulovna	
Qoraqalpog'iston qishloq xo'jaligi: asosiy muammolar va rivojlanishining ustuvor yo'nalishlari	825
Yeshimbetov Uktamjon Xudaybergenovich	
Iqtisodiyotning erkinlashtirilishi sharoitlarida kichik biznes sektori rivojlanishining imkoniyatlari.....	834
Botirova R. A., Sirojiddinov I. Q.	
Kriptovalyuta va blokcheyn tadqiqotlari: tendensiyalar va istiqbollar	837
Berdikulov Jurabek	
Bank risklarni monitoring qilish tizimini takomillashtirish	839
Hamroyev Sherzod Axtamovich	
O'zbekiston hududlariga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda ko'p qavatli "yashil" fermer xo'jaliklarini tashkil etishning ahamiyati	845
Turdimuratova Aziza Alisherovna	
Surxondaryo viloyatining mahalliy budjet daromadlarini oshirish yo'llari va uni arima modeli asosida prognozlash.....	848
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi	
Qishloq xo'jaligi tarmog'ining mamlakat iqtisodiyotidagi o'rni va undagi tarkibiy o'zgarishlarni statistik baholash.....	858
Zakirova Umida Maxamadaminovna	
O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatish korxonalarining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati	865
Pardayev Jamshid Muzaffarovich	
Turizm bozorini rivojlantirishda mehnat bozorining tutgan o'rni va ahamiyati	874
Berdikulova Iroda Rayimqulovna, Berdikulov Jurabek	
Проблемы расчета определения и планирования прибыли предприятий в условиях модернизации экономики	878
Алиева С. С.	
Роль применения информационных технологий "BLOCKCHAIN" в совершенствовании системы бухгалтерского учета Республики Узбекистан.....	883
Холбеков Расул Олимович	
Sanatoriy-sog'lomlashtirish muassasasida ichki audit qanday amalga oshiriladi: usullari	888
Shafkarov Faxriddin Xudayberdievich	
Tashqi savdo operatsiyalarining yagona elektron axborot tizimida umidsiz qarzdorlik masalasi	894
Tashmuxamedov Dilmirod Mirabzalovich	

Принципы формирования отчета о финансовых результатах в национальной и зарубежной практике.....	899
Эргашева Шахло Тургуновна	
Xalqaro raqamli integratsiyaning O'zbekiston an'anaviy banklarning raqobat muhitiga ta'siri.....	909
Abdujabbarov Abdurasul Abdurashid o'g'li	
O'zbekistonda turizm sohasida kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish: muammolar va strategiyalar.....	917
Eshmurodov Rustam Sayfiddin o'g'li	
Yoshlar turizmini rivojlantirishda ommaviy va alternativ turizmning o'rni hamda volontyorlikning xususiyatlari.....	920
Allayor Norboyev Ismoilovich	
Parrandachilik statistikasi ko'rsatkichlar tizimini shakllantirishning nazariy asoslari.....	924
Bobomuratov Imomqul Islamovich	
Iqtisodiyotda kambag'allik darajasini qisqartirishda moliya bozori instrumentlaridan foydalanish imkoniyatlari.....	929
Shaxnoza Qobilova	
Sohibqiron Amir Temur va Adam Smitning soliqlarga bo'lgan qarashlarining xususiyatlari to'g'risidagi fikrlar	934
Alimov Ilxomjon Ikromovich	
O'zbekiston Respublikasida zamonaviy bank xizmatlarinin rivojlantirish istiqbollari (O'ZMILLIYBANK AJ misolida).....	940
Kadirov Laziz	
Milliy barqaror rivojlanish sohasidagi maqsad va vazifalarni amalga oshirishda iqtisodiy indikatorlar tahlili .	943
Xoshimov Sobir Murtazayevich	
The Role of Artificial Intelligence in Digital Transformation	947
Raimjonova Madina Asrarovna	
Tadbirkorlikda innovatsion faoliyatni moliyalashtirish masalalari	951
Otaxanov Sardorbek Maxammadali o'g'li	
Tadbirkorlik faoliyati samarasini oshirishda iqtisodiyotni rivojlantirishning strategik yo'nalishlari	954
I. M. Kamoliddinov, Sodiqov Maqsudjon Abduolimovich	
Tadbirkorlik subyektlarini soliq mexanizmi orqali rivojlantirish masalalari.....	957
Akbarov Akramjon Ibroximjonovich	
Yashil investitsiya samaradorligini oshirish masalalari.....	961
Ibrohimov Muhammadjon Abdullajanovich	
Yengil sanoat korxonalarini rivojlantirish va eksport imkoniyatlarini oshirish yo'llari	964
K. M. Umarkulov	
"Yashil" iqtisodiyotni rivojlantirishda tadbirkorlik faoliyati va uning hissasini oshirish masalalari	968
G. T. Mamajanova	
Kichik biznes faoliyatini qo'llab-quvvatlashda mahalliy boshqaruv bilan mushtarak jihatlarining o'ziga xos xususiyatlari.....	972
Ubaydullayev Akmal Tulkinboyevich	
Aholini ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning tashkiliy-huquqiy asoslarini takomillashtirish masalalari.....	978
Tursunov Abdulla Qoraboshevich	
Институциональные концепции устойчивого развития в рамках стратегического управления экономикой региона.....	982
Сеитова Лейла Пулатовна	
Hududlarda turistik destinatsiyalarni majmuaviy rivojlantirishda raqobatbardoshlik strategiyasini takomillashtirish istiqbollari	990
Mirzayev Abdullajon Topilovich	
Современное состояние развитие системы железнодорожного транспорта	994
Саримсакова Малохат Хикматуллаевна	
Relevance of Benchmarking in Industrial Enterprises.....	997
Uktamjonova Zulayxo Anvarjon qizi	

Aholini ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning tashkiliy-huquqiy asoslarini takomillashtirish masalalari.....	1002
Tursunov Abdulla Qoraboshevich	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida davlat xususiy sheriklik asosida byudjetdan ajratilayotgan mablag'larning holati tahlili.....	1006
Xalilova Sh. G'	
Направления обеспечения конкурентоспособности во внешнеэкономических связях.....	1009
Ахмедов Икром Акрамович	
O'zbekistonda natijaga yo'naltirilgan budjetlashtirish mexanizmini rivojlantirish.....	1023
Primova Nigora Ikrom qizi	
Kichik biznes korxonalarida B2B bozorini tizimli tashkil etishning uslubiy jihatlari.....	1030
Zakirova Gulnoza Qudratovna	
Current Trends in Agrotourism in Uzbekistan: Demand, Needs, and Motives of Agritourists	1034
Iroda Abdieva Gayrat kizi	
Современное состояние достойного труда специалистов транспорта в условиях цифровизации.....	1039
Абдуллаева Нигора Шамсиддиновна	
Обоснование методов оценки совершенствования конкурентоспособности предприятий легкой промышленности	1043
Тухтасинова Мухайё Мирзасултоновна	
Проблемные аспекты трансформации финансовой отчетности бизнеса юридических лиц	1049
Шин Инесса Олеговна	
Cross-Cultural Management is a Separate Field of Science and Discipline.....	1055
Umarova Zulaykho, Rakhmanova Zilola	
Tadbirkorlik subyektlarida xalqaro sifat standartlarini joriy etish tahlili.....	1058
Oqboyev Alisher Rasuljanovich	
O'zbekiston iqtisodiyotida kichik biznesning o'rni	1062
Jo'rayev Ilhomjon Kamolidinovich	
Iqtisodiy inqiroz davrida kredit xizmatlari bozorini davlat tomonidan tartibga solishning xorijiy modellari....	1066
Kurbonov Rustam Radjabovich	
Raqamli transformatsiya konsepsiyalari va uning ahamiyati.....	1071
Abdurahmonov Abdumalik Abdurashidovich	
O'zbekistonda maktabgacha ta'lim tashkilotlarini davlat-xususiy sheriklik asosida moliyalashtirishning istiqbollari.....	1078
Xalilova Shoxsanam G'ayrat qizi	

IQTISODIY INQIROZ DAVRIDA KREDIT XIZMATLARI BOZORINI DAVLAT TOMONIDAN TARTIBGA SOLISHNING XORIJIY MODELLARI

Kurbonov Rustam Radjabovich

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti magistranti

Annotatsiya: Maqolada iqtisodiy inqiroz davrida kredit xizmatlari bozorini davlat tomonidan tartibga solishning xorijiy modellari haqida bahs yuritiladi. Muallifning e'tiroficha, xorijiy mamlakatlar hukumatlari kredit tashkilotlarini kapitallashtirish va qayta moliyalashtirish orqali ularning likvidligini saqlashda faol ishtirok etadilar. Bunday tartibga solishning yorqin misoli Fransiya, Chili tajribasi, Singapur va Gonkong modellari bo'lib, ular davlatning yuqori darajadagi aralashuvini tartibga solish taktikasi bilan muvaffaqiyatli uyg'unlashtirishga asoslangan edi.

Kalit so'zlar: iqtisodiy inqiroz, kredit xizmatlari bozori, davlat, tartibga solish, modellar, kredit tashkilotlari, kapitallashtirish, qayta moliyalashtirish.

Abstract: The article discusses foreign models of state regulation of the credit services market during the economic crisis. According to the author, the governments of foreign countries took an active part in maintaining the liquidity of credit organizations by capitalizing and refinancing them. A clear example of such regulation is the experience of France, Chile, Singapore, and Hong Kong, which were based on the successful combination of high-level state intervention with regulatory tactics.

Key words: economic crisis, credit services market, state, regulation, models, credit institutions, capitalization, refinancing.

Аннотация: В статье рассматриваются зарубежные модели государственного регулирования рынка кредитных услуг в условиях экономического кризиса. По мнению автора, правительства зарубежных стран принимали активное участие в поддержании ликвидности кредитных организаций путем их капитализации и рефинансирования. Ярким примером такого регулирования является опыт Франции, Чили, Сингапура и Гонконга, который основывался на успешном сочетании государственного вмешательства на высоком уровне с тактикой регулирования.

Ключевые слова: экономический кризис, рынок кредитных услуг, государство, регулирование, модели, кредитные организации, капитализация, рефинансирование.

KIRISH

Kredit xizmat faoliyatining mohiyati va iqtisodiyotdagi roli haqidagi zamonaviy g'oyalar kredit bozorini tartibga solishning institutsional asoslarini belgilaydi. Shu bilan birga, har bir mamlakatda tartibga solishning o'z qonunchiligi va boshqaruv organlari tizimining o'ziga xos institutsional modeli mavjud. Uning samarali faoliyat ko'rsatishi va muvaffaqiyatli rivojlanishi ko'p jihatdan davlat kredit xizmatlari bozorini, xususan, bank inqirozini tartibga solish uchun qaysi institutsional modelni tanlashiga bog'liq. Shunday qilib, banklar hukumat tomonidan qabul qilingan qarorlarni amalga oshiruvchi, butun iqtisodiyotga ta'sir ko'rsatadigan o'ziga xos uzatish mexanizmi sifatida ishlaydi. Shu bilan birga, zamonaviy davlatlarning hukumatlari banklar va ularning birlashmalarining talablarini hisobga olishga majbur bo'lib, ular aslida mamlakatdagi barcha iqtisodiy jarayonlarga norasmiy ta'sir ko'rsatadi [2, 11-b.].

Tajriba ko'rsatganidek, rivojlangan mamlakatlar hukumatlari tomonidan qo'llanilgan tartibga solish amaliyoti ham o'zini oqlamadi, chunki so'nggi paytlarda zamonaviy jahon kredit bozori tizimi ancha murakkablashdi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLARNING TAHLILI

I. Miksasyuk iqtisodiy diktatura joriy etilgunga qadar iqtisodiyotni davlat tomonidan tartibga solishning qat'iy usullarini yoqlaydi [3, 43–45-b.]. Aynan shunday sharoitda, olimning fikricha, davlatning iqtisodiy hayotidagi salbiy hodisa va jarayonlarni qisqa vaqt ichida bartaraf etish mumkin. Inqiroz davrida bozor qila olmaydigan narsani davlat o'z qo'lga olishi kerak.

R. Verner kreditlarni taqsimlashda shaffoflikni ta'minlash bilan birga markaziy bank tomonidan qattiq kredit nazorati va bank kreditlariga miqdoriy cheklashlar kiritilishi tarafdori. Uning fikricha, iqtisodiyotni ortiqcha kreditlash "bank inqirozlarining takrorlanish anomaliasini" keltirib chiqaradi va kredit resurslarini taqsimlashni to'g'ri tartibga solish bank inqirozlarining oldini oladi yoki ularning oqibatlarini yumshatadi [5, 184-b.].

Xoang Lan Xa tomonidan o'tkazilgan ekonometrik tahlil shuni ko'rsatdiki, shartnomaviy munosabatlarning sud himoyasi yaxshi ta'minlangan mamlakatlarda xususiy sektorga berilgan kreditlarning ulushi yuqori bo'lgan bank sektori kattaroqdir [6, 15-b.].

Biroq J. Barta va J. Kaprio tomonidan olib borilgan statistik tadqiqotlar qat'iy cheklovlar bank inqirozlari ehtimolini kamaytirmasligini isbotladi. Bundan tashqari, ellikta mamlakatdan olingan ma'lumotlarning namunasi shuni ko'rsatdiki, faqat zaif hukumatlar qattiq tartibga solish usullaridan foydalanadilar [9, 20-b.].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur maqolada bank kredit tashkilotlari asosiy moliyaviy vositachi bo'lib, tadqiqotimizda asosiy o'rinni egallashini hisobga olib, kredit xizmatlarini davlat tomonidan tartibga solishning o'ziga xos xususiyatlarini belgilovchi banklar va bank tizimining ayrim xususiyatlariga to'xtalib o'tamiz. Iqtisodiy inqiroz davrida kredit xizmatlari bozorini davlat tomonidan tartibga solishning xorijiy modellari guruhlash, solishtirma tahlil, tanlama kuzatuv usullaridan foydalanildi. Tadqiqot metodologiyasi sifatida mantiqiy va tarkibiy tahlil qilish, guruhlashtirish va taqqoslash usullaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Moliyaviy globallashuvning hozirgi bosqichida milliy nazorat qiluvchi institutlarning raqobati sezilarli darajada oshdi. Normativ arbitraj imkoniyati, ya'ni investorlar va boshqa bozor ishtirokchilarining bank faoliyatini tartibga solishning muayyan normalari bilan bog'liq xarajatlarini minimallashtirish individual operatsiyalarning rentabelligiga va tanlangan investitsiya muhitini baholashga bevosita ta'sir qiladi. Shu sababli, milliy raqobatbardoshlikni mustahkamlash uchun moliya institutlarining sifatini oshirish zarur [2, 56-b.].

Ma'lumki, pandemiya va 2008-2009-yillardagi moliyaviy-iqtisodiy inqiroz tajribasi bank sektorini, xususan, kredit sektorini davlat tomonidan tartibga solish zarurligini yaqqol ko'rsatdi [2, 56-b.].

Ta'kidlash joizki, uzoq yillardan buyon nafaqat davlatning kredit sohasiga aralashuvi zarurligi, balki bunday aralashuv darajasi haqida ham qizg'in bahs-munozaralar olib borilmoqda. Shunday qilib, ba'zi olimlar kredit bozorini tartibga solishda davlatning hal qiluvchi ta'siri tarafdori bo'lsa, boshqalari uni bozor mexanizmlari orqali o'zini o'zi tartibga solishni afzal ko'radi. Kredit bozorini davlat tomonidan tartibga solish muhim deb hisoblaydigan olimlar va amaliyotchi bankirlar ko'pchilikni tashkil qiladi, ammo ular orasida ham hukumatning ta'sir darajasi bo'yicha birlik yo'q.

Ko'rib turganimizdek, kredit xizmatlari bozorini davlat tomonidan tartibga solish darajasi bo'yicha muvozanatli yechim topish zarur, bu inqiroz hodisalari ehtimolini bartaraf qiladi, lekin ayni paytda mamlakatdagi iqtisodiy rivojlanish jarayonlariga to'sqinlik qilmaydi. Bunday tartibga solishning yorqin misoli Fransiya, Chili tajribasi, Singapur va Gonkong modellari bo'lib, ular davlatning yuqori darajadagi aralashuvini tartibga solish taktikasi bilan muvaffaqiyatli uyg'unlashtirishga asoslangan edi [2, 7-b.].

Ikkinchidan, bank kredit tashkilotlari kredit bozorini davlat tomonidan tartibga solishning samarali vositasi hisoblanadi. Bu tartibga solish davlat tomonidan ham markazlashgan holda amalga oshiriladi, shuningdek, rentabellik va xavfsizlik, kredit resurslarini taqsimlash nuqtayi nazaridan eng oqilona manfaatdor bo'lgan banklarning o'zlari darajasida amalga oshiriladi [4, 57-b.].

Biroq, jahon tajribasidan ko'rinib turibdiki, "ratsional" tushunchasi har bir bank uchun har xil bo'lishi mumkin. Agar samarasiz muassasaning faoliyat yuritish jarayonida ushbu muassasadan katta foyda oladigan agentlar bo'lsa, u foyda keltirar ekan, u mavjud bo'ladi. Bunga yorqin misol qilib aytganda, inflyatsiya qilingan derivativlar bozoridir. Ba'zi hisob-kitoblarga ko'ra, erkin bozorni boshqarish jarayonida paydo bo'lgan "qabariq" – derivativlar bozori pul ko'rinishida real jahon iqtisodiyoti hajmidan kamida 10 baravar oshib ketgan. Shunday qilib, samarasiz institutlarning rivojlanishi va sifatsiz institutsional muhitning shakllanishi ham davlat, ham xalqaro miqyosda nafaqat kredit inqiroziga, balki iqtisodiy halokatga ham olib kelishi mumkin [2, 57-b.]. Shunday qilib, xorijiy mamlakatlardagi moliyaviy inqirozning birinchi ko'rinishlari bank muassasalaridan xorijiy bank kapitalining chiqib ketishiga olib keldi, bu ikkinchisining likvidligini xavf ostiga qo'ydi va kreditlashning o'sish sur'atlarining pasayishiga yordam berdi. Shu sababli, kredit xizmatlarini davlat tomonidan tartibga solish tizimli xavfni kamaytirish va bank tizimi va butun mamlakat iqtisodiyotining barqarorligini ta'minlash maqsadida joriy etiladi [5, 58-b.].

Bank ishi nazariyasi bank faoliyatini tartibga solishning ikkita asosiy modelini o'z ichiga oladi. Bitta model na omonatchilarni, na kreditorlarni himoya qilmaydi. Ikkinchi modelda kreditorlar va omonatchilarning mablag'lari himoya qilinadi. Himoya choralari markaziy bank tomonidan taqdim etiladigan diskont xizmatlari orqali

amalga oshiriladi, depozitlarni sug'urtalash, jismoniy shaxslarning omonatlari uchun kafolatlarning ayrim turlarini taqdim etish va boshqalar [7, 21–22-b.].

Birinchi modelning afzalliklari shundaki, birinchidan, bozor sharoiti banklarni o'z faoliyatini yanada mas'uliyat bilan amalga oshirishga majbur qiladi, bank risklarini cheklaydi va kapitalni ko'paytiradi, ikkinchidan, bank to'lovga layoqatsiz bo'lgan taqdirda soliq to'lovchilar zarar ko'rmaydi, zararlar kreditorlar va kreditorlar o'rtasida taqsimlanadi. Ushbu tizimning kamchiliklari shundaki, tajribasiz omonatchilar tanlangan bankda risklarni boshqarish darajasi to'g'risida ma'lumotga ega bo'lmasa, o'z jamg'armalarini yo'qotishi mumkin va bu model o'z vaqtida omonatchilar tomonidan banklardan mablag'larni ommaviy olib qo'yishdan himoyalangan. Ikkinchi modelda ko'rsatilgan kamchiliklar yo'q. Ushbu modelda barcha omonatchilar tegishli yordamga ishonishlari mumkin, depozitlarni ommaviy olib qo'yish ehtimoli kamroq va to'lov tizimi yaxshiroq himoyalangan. Shu bilan birga, ushbu modelning kamchiliklari bor. Bunday modelda mablag'larni noto'g'ri qayta taqsimlash xavfi yuqori bo'lib, bu soliq to'lovchilar uchun yo'qotishlarga olib keladi, bu esa, barcha kafolatlarning asosini tashkil qiladi [8, 84-b.].

G'arb mamlakatlari omonatlar va to'lov tizimlarini himoya qilish jarayonida yuzaga keladigan muhim ma'naviy muammolardan qat'i nazar, bank faoliyatini tartibga solishning ikkinchi modelini qabul qildi. Bu mamlakatlarda ortiqcha tavakkalchilik, firibgarlik, mablag'larni samarasiz taqsimlashning salbiy oqibatlarini cheklaydigan, banklarning barqaror faoliyatini ta'minlovchi tizimning afzalliklarini saqlab qolgan holda bank faoliyatini tartibga solish va nazorat qilish tizimini yaratish masalasi keskinlashdi.

Jahon amaliyotida yuqorida qayd etilgan modellar o'zgarishi mumkin, chunki har bir mamlakat bank faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish vositalarini (qonun hujjatlari, tartibga solish va nazorat qiluvchi organlarning vakolatlari va boshqalar) yetarli darajada ishlab chiqadigan va qo'llaydigan o'z modelini yaratishga harakat qiladi. Islom banklariga foiz evaziga kredit berish taqiqlanadi, shu sababli ushbu muassasalar qarz oluvchining foyda va zararlarida ishtirok etish tamoyili asosida ishlaydi.

Bank faoliyatiga bunday yondashuv 60–70–yillarda vujudga kelgan. O'tgan asr 2000–yilgacha dunyoda 40 ta davlatda 150 dan ortiq banklar mavjud bo'lib, ularning faoliyati pul munosabatlarining islom an'alariga asoslanadi.

Aytish joizki, islomiy tamoyillar asosida bank faoliyatini amalga oshiruvchi banklar islom mamlakatlarida (Eron, Pokiston, Sudan, Malayziya) nafaqat davlat darajasida faoliyat yuritadi. Ular, shuningdek, ba'zi musulmon bo'lmagan mamlakatlarning, jumladan, Evropa va Amerikaning bank tizimlarida ishlaydi.

Islom an'alariga asoslangan bank tizimlari va bank faoliyatining mavjudligi kredit munosabatlari va kredit tashkilotlari faoliyatining ko'p qirraliligi haqidagi xulosani tasdiqlaydi.

Ta'kidlash joizki, kredit xizmatlari bozorini tartibga soluvchi davlat organlari bozor faoliyatining institutsional muhitiga qarab tuziladi. Shunday qilib, AQSH kredit xizmatlarini tartibga solishning asosiy subyekti Federal rezerv tizimi (FED); Italiyada – ma'muriy jihatdan G'aznachilik bilan bog'liq bo'lgan kredit va jamg'armalar bo'yicha vazirliklararo qo'mita; Buyuk Britaniya, Kanada, Avstraliya, Germaniya va Polshada umuman yagona moliyaviy regulyator – “mega-regulyator” mavjud.

So'nggi yillarda Armaniston, Belarus, Qozog'iston va Rossiya kabi 20 dan ortiq davlatlarning markaziy banklari bank kreditlash shartlari bo'yicha tadqiqotlar o'tkazmoqda.

Xorijiy mamlakatlar hukumatlari kredit tashkilotlarini kapitallashtirish va qayta moliyalashtirish orqali ularning likvidligini saqlashda faol ishtirok etdilar. Bu borada Buyuk Britaniya tajribasi qiziq.

Buyuk Britaniya hukumati 2019-yil 10 milliard funt sterling miqdorida moliyaviy in'ektsiya qildi. Shuningdek, Britaniya hukumati kreditlash hajmini oshirish evaziga aktivlarga davlat kafolatlari berishni nazarda tutgan. Shunday qilib, Shotlandiya Qirollik banki davlat kafolatlari evaziga 325 milliard funt sterling miqdorida kapitalni taqsimlagan.

Germaniyada kredit bozorini barqarorlashtirish maxsus jamg'armasi tashkil etilgan bo'lib, uning faoliyati bank kredit tashkilotlarini kafolatlash va qayta moliyalashtirish imkoniyatini ta'minladi. Bu fond qisman davlat tomonidan, qisman esa xususiy investorlar hisobidan moliyalashtirildi, bu esa soliq to'lovchilarga yukni kamaytirish imkonini berdi [7, 72-b.].

Bundan tashqari, 2018-yilda Germaniya Bundestagi iqtisodiy rag'batlantirish rejasini tasdiqladi, unga ko'ra Germaniyaning kreditor banklariga hukumatning yordam paketi kreditlar va kafolatlar bo'yicha hukumat dasturini o'z ichiga oladi. Ushbu dastur aholining iste'mol talabini va tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash uchun ishlab chiqilgan bo'lib, ikkita asosiy blokdan iborat edi:

- o'rta sinfga qaratilgan, 15 milliard evrogacha mablag' sarflashni o'z ichiga olgan kredit dasturi;
- 25 milliard yevro katta hajmdagi yirik korxonalar uchun kredit dasturi.

Muammoli qarzlariga qarshi kurash banklardan sezilarli resurslarni (moliyaviy, insoniy, texnik) olib qo'yadi, bu esa pirovardida ularning faoliyatining moliyaviy natijalariga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Aynan shuning uchun

ham dunyoning ko'plab davlatlarining davlat nazorat organlarining kun tartibida banklarning muammoli aktivlarini boshqarish masalalari mavjud.

Rossiya, Vengriya, Meksika, Argentina, Urugvay, Buyuk Britaniya va AQSHning xorijiy tajribasi tahlili inqiroz sharoitida bank kreditlarini restrukturizatsiya qilish uchun asosan quyidagi chora-tadbirlardan foydalanilishini ko'rsatdi:

- muammoli kreditlarni sotib olish;
- kreditlar bo'yicha foiz stavkalarini pasaytirish;
- kredit muddatini uzaytirish;
- qarzning asosiy summasini kamaytirish (qarzni hisobdan chiqarish);
- valyuta kreditlarini konvertatsiya qilish.

Muammoli aktivlarni sotib olish va ularni alohida boshqaruv kompaniyasida mahalliyashtirish amaliyoti xorijiy mamlakatlarda, xususan, Polsha, Litva, Qozog'iston, Xitoyda keng qo'llaniladi. Depozitlarni sug'urtalash kompaniyalari, markaziy banklar yoki aktivlarni boshqarish kompaniyalari (AMC) bunday kompaniyalar sifatida harakat qilishlari mumkin.

Markazlashtirilgan yondashuv muammoli banklarni tizimli bank inqirozidan chiqarishda, markazlashmagan yondashuv esa alohida banklarning kreditlarni qaytarishda qiyalayotgan muammoli aktivlari bilan ishlashda oqlanadi. "Yomon" aktivlarni sotib olish dasturi banklarni kapitallashtirishga qaratilgan chora-tadbirlar bilan birga keladi. Bu yerda banklarning muammoli aktivlarini investitsiya jamg'armasining qimmatli qog'ozlari bilan almashtirgan Argentina, Braziliya va Shvetsiya tajribasi e'tiborga loyiqdir. Ushbu operatsiya tufayli kredit tashkilotlari kreditlar uchun katta zaxiralarni to'plamaslik imkoniyatiga ega bo'ldilar va shu tariqa kreditlash uchun milliardlab mablag'larni bo'shatdilar.

Ta'kidlash kerakki, investitsiya jamg'armasi bankdan farqli o'laroq, qarzlarni undirish uchun ko'proq imkoniyatlarga ega, bundan tashqari, bunday operatsiya muammoli kreditlarni qayta tuzishni uzoqroq muddatga uzaytirish imkonini beradi va shu orqali bank kredit sektorining joriy likvidligini yaxshilaydi [5, 22-b.].

Muammoli aktivlarni sotib oluvchi davlat ularning sifatini yanada yomonlashtirmaslik va budjetga yukni kamaytirish maqsadida ularni amalga oshirish bo'yicha zudlik bilan choralar ko'rishi shart. Bank kreditlari bo'yicha foiz stavkalarini pasaytirish tadbirkorlik subyektlarini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning ustuvor yo'nalishi hisoblanadi. Inqiroz sharoitida AQSh Fed kredit stavkalarini pasaytirish choralarini ko'rdi, ya'ni u sezilarli miqdorda ipoteka obligatsiyalarini (MBS) sotib oldi.

Foiz stavkasini budjet mablag'lari hisobidan kompensatsiya qilish orqali ham kamaytirish mumkin. Turli mamlakatlarda foiz stavkasini qoplash mexanizmi muayyan sharoitlarga qarab har xil. Shunday qilib, Avstraliyada imtiyozli kredit stavkasi va budjet kompensatsiyasining hajmi bevosita bank foiz stavkasiga bog'liq, Fransiya imtiyozli stavka qat'iy belgilangan va bank stavkasi faqat budjet kompensatsiyasi miqdoriga ta'sir qiladi. Germaniyada ikkala ko'rsatkich ham barqaror [9, 139-b.].

XULOSA VA TAKLIFLAR

Kredit xizmatlari bozorini inqirozli tartibga solishning xorijiy modellarini o'rganish asosida eng mosini ajratib ko'rsatishimiz mumkin, xususan:

- kredit xizmatlari bozorini deregulyatsiya taktikasi bilan davlat tomonidan tartibga solishning yuqori darajasining kombinatsiyasi;
- kredit xizmatlarini ko'rsatishda nopok xatti-harakatlarga yo'l qo'ymaslik, ushbu vazifani amalga oshirish, bu vazifani jismoniy shaxslarning omonatlarini kafolatlash jamg'armasiga yuklash;
- birinchi navbatda, nafaqat bank tizimini, balki bank ixtisoslashgan iqtisodiyot tarmog'ini ham qo'llab-quvvatlash maqsadiga ega bo'lgan, hayotiy rivojlanish konsepsiyasiga ega yirik filial bank muassasalarini qayta kapitallashtirishni amalga oshirish;
- milliy ishlab chiqaruvchilarning tovar va xizmatlarini imtiyozli kreditlash rejimlarini joriy etish, bu esa, iste'mol kreditlarini va shunga mos ravishda milliy ishlab chiqaruvchini qo'llab-quvvatlash;
- qisman davlat va qisman xususiy investorlar hisobidan moliyalashtiriladigan, soliq to'lovchilar yukini kamaytiradigan, shuningdek, davlat imtiyozli kreditlash dasturlarini amalga oshirishga xizmat qiladigan kreditni qo'llab-quvvatlashni barqarorlashtirish jamg'armasini tashkil etish;

- davlat imtiyozli kreditlash dasturlarini amalga oshirishda hujjatlashtirilgan davlat kafolatlarini taqdim etish;
- davlat va xususiy investorlar ishtirokida muammoli aktivlarni boshqaruvchi kompaniyalarni tashkil etish;
- bank tizimining holati to'g'risida xabardor qilish, tartibga soluvchining xatti-harakatlari haqida tushuntirishlar berish orqali davlat tomonidan tartibga soluvchi organlar va kredit xizmatlari iste'molchilari o'rtasida ochiq hamkorlik siyosatini amalga oshirish, tolerant munosabatda bo'lish, bu esa, kreditni muddatidan oldin olib qo'yishni mutlaq taqiqlashdan iborat emas.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Normurodov X.E. Iqtisodiy inqirozlarga ta'sir modellari tavsifi, Иқтисод ва молия / Экономика и финансы, 2023, 9 (169), 8–14 –б
2. Москвичева О.С. Влияние государственного регулирования на рынок кредитных услуг в условиях глобализации // Экономика и финансы. – 2014. – №4. – С. 55–59.
3. Михасюк И.Р. Государственное регулирование экономики в условиях глобализации: монография /; По наук. ред. д-ра эконом. наук, проф., Акад. АН Высшей школы Украины. –Львов: НПФ, 2010. – 320 с
4. Karimov N.G'. Iqtisodiy integratsiyalashuv sharoitida investitsiya faoliyatini moliyalashtirishning bozormexanizmini joriy etish masalalari. Monografiya. – T.: Fan va texnologiyalar, 2007. – 240 b.
5. Werner R.A. New Paradigm in Macroeconomics: Solving the Riddle of Japanese Macroeconomic Performance; New York: Palgrave Macmillan, 2005. – 423 p.
6. Стиглиц Дж. Многообразие инструментов, шире цели: движение к Пост-Вашингтонскому консенсусу, // Вопросы экономики. – 1998. – №8. –
7. Симпсон Т.Д. Основные вопросы регулирования деятельности коммерческих банков / // Деньги и кредит. – 1993. – №3. – С. 20–25.
8. Лобозинская С.М. Государственное регулирование банковской системы: монография. – М., 2010. – 416 с.
9. Москвичёва Е.С. Институциональные основы государственного регулирования кредитных отношений / Scientific letters of international academic society of Michal Baludansky. – 2012. – Vol.1, No.2/2012. – p. 4–6
10. Егоров А.В. Анализ и мониторинг условий банковского кредитование // Деньги и кредит. – 2010. –№10. – С. 16–22.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 4

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.